

УДК 159.9:316:001.8

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-8437.56.2025-2.10>

МАРЧЕНКО Ольга – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціології та психології навчально-наукового інституту № 5, Харківський національний університет внутрішніх справ, просп. Льва Ландау, 27, Харків, Україна, індекс 61080 (Marchenko_8@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1007-9560>

ШИЛІНА Алла – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології та психології навчально-наукового інституту № 5, Харківський національний університет внутрішніх справ, просп. Льва Ландау, 27, Харків, Україна, індекс 61080 (anshyla.a@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7377-0776>

ЧЕПЕЛЄВА Надія – викладачка кафедри соціології та психології навчально-наукового інституту № 5, Харківський національний університет внутрішніх справ, просп. Льва Ландау, 27, Харків, Україна, індекс 61080 (chern@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2101-9571>

ЕМПІРИЧНІ МЕТОДИ В ЗАГАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ, СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТА ЕТНОПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Анотація. Метою статті є аналіз застосування емпіричних методів у загально-психологічних, соціально-політичних та етнопсихологічних дослідженнях, а також оцінка їхньої ефективності у зборі даних про поведінку, установки та цінності респондентів.

Методологія. Методологічною основою роботи є систематичний огляд та порівняльний аналіз двох основних емпіричних підходів: спостереження та опитування, включаючи їхні різновиди – пряме та непряме, включене та невключене спостереження, а також анкетування та інтерв'ювання. Особлива увага приділяється критеріям об'єктивності, надійності та репрезентативності даних, а також можливостям поєднання методів для підвищення комплексності дослідження.

Наукова новизна полягає у систематизації різновидів емпіричних методів із врахуванням їхніх специфічних переваг у соціально-психологічному та етнопсихологічному контексті, а також у визначенні перспектив інтеграції традиційних і цифрових методик для забезпечення валідності та об'єктивності даних.

Висновки. За результатами аналізу встановлено, що спостереження дозволяє отримувати достовірні дані про поведінкові прояви та соціальну динаміку груп, тоді як опитування забезпечує інформацію про знання, цінності, установки та поведінку індивідів і соціальних груп. Поєднання цих методів підвищує надійність і комплексність досліджень.

Перспективним напрямом подальших досліджень є використання інтегрованих методик, цифрових технологій збору даних та вивчення емпіричних методів у мультикультурному і кризовому контексті.

Ключові слова: емпіричні методи, спостереження, опитування, анкетування, інтерв'ювання, соціально-політичні дослідження, етнопсихологія, методологія дослідження, загальна психологія.

MARCHENKO Olga – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Sociology and Psychology, Educational and Scientific Institute № 5, Kharkiv National University of Internal Affairs, 27, Leva Landau Ave., Kharkiv, Ukraine, postal code 61080 (Marchenko_8@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1007-9560>

SHYLINA Alla – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Sociology and Psychology, Educational and Scientific Institute № 5, Kharkiv National University of Internal Affairs, 27, Leva Landau Ave., Kharkiv, Ukraine, postal code 61080 (anshyla.a@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7377-0776>

CHEPELIEVA Nadiia – Lecturer at the Department of Sociology and Psychology, Educational and Scientific Institute № 5, Kharkiv National University of Internal Affairs, 27, Leva Landau Ave., Kharkiv, Ukraine, postal code 61080: (chepn@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2101-9571>

EMPIRICAL METHODS IN GENERAL PSYCHOLOGY, SOCIO-POLITICAL AND ETHNOPSYCHOLOGICAL STUDIES

Abstract. *The aim of the article is to analyze the application of empirical methods in general psychological, socio-political and ethno-psychological research, as well as to assess their effectiveness in collecting data on the behavior, attitudes and values of respondents.*

Methodology. *The methodological basis of the work is a systematic review and comparative analysis of two main empirical approaches: observation and survey, including their varieties – direct and indirect, included and excluded observation, as well as questionnaires and interviews. Special attention is paid to the criteria of objectivity, reliability and representativeness of data, as well as the possibilities of combining methods to increase the complexity of the study.*

The scientific novelty *lies in the systematization of varieties of empirical methods, taking into account their specific advantages in the socio-psychological and ethno-psychological context, as well as in determining the prospects for integrating traditional and digital methods to ensure the validity and objectivity of data.*

Conclusions. *The analysis results show that observation allows obtaining reliable data on behavioral manifestations and social dynamics of groups, while the survey provides information on the knowledge, values, attitudes and behavior of individuals and social groups. The combination of these methods increases the reliability and complexity of research.*

A promising direction for further research is the use of integrated methods, digital technologies for data collection and the study of empirical methods in a multicultural and crisis context.

Key words: *empirical methods, observation, survey, questionnaire, interviewing, socio-political research, ethnopsychology, research methodology, general psychology.*

Постановка проблеми. Застосування класичних і сучасних емпіричних методів у психологічних дослідженнях забезпечує отримання науково обґрунтованих кількісних і якісних даних, що становлять базу для інтерпретації психічних явищ та побудови ефективних моделей психологічного супроводу. Коректність психодіагностики та інтерпретації результатів у таких сферах, як загальна психологія, конфліктологія, соціальна, політична та етнопсихологія, безпосередньо впливає на валідність висновків і прикладну значущість досліджень. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема теоретико-методологічного узгодження емпіричних методів із цілями та завданнями психологічної науки.

Як зазначає О. Федотова, емпіричні дослідження є фундаментальним компонентом наукового пізнання, оскільки забезпечують емпіричну базу для формування нових знань та концепцій. Специфіка об'єкта дослідження зумовлює вибір методів і способів фіксації емпіричних даних, що відображаються у параметрах і показниках, релевантних предмету вивчення. Емпіричне знання у психології проявляється у вигляді системи суджень, на основі узагальнення яких формуються закономірності, що пояснюють взаємозв'язки психічних явищ і створюють підґрунтя для їх практичного застосування та трансформації (Федотова, 2024).

Традиційно емпіричні методи посідають центральне місце в загально-психологічних дослідженнях (Kleinman, 2012). Соціальна та політична психологія користуються емпіричними методами загальної психології та соціології (Нечитайло та ін., 2023).

Аналіз досліджень. Емпіричні методи в соціально-психологічних і політико-психологічних дослідженнях були та є у фокусі уваги як закордонних науковців (Дж. Б. Мангейм та Р. Річ), так і вітчизняних учених: В. Єкінцева (Єкінцев, 2011), М. Завгородньої (Завгородня, 2013), В. Іванова (Іванов, 2005; Іванов, 2006), Ю. Ірхіна (Ірхін, 2012), Б. Савченко і А. Даниленко (Савченко, Даниленко, 2006).

Методики дослідження параметрів етнічної ідентичності, афіліації, автоетнічних ставлень, кроскультурної та етнічної толерантності-інтолерантності зібрані в стандартизованому методичному комплексі, що дозволяє отримувати валідні та порівнювані дані у різних культурних контекстах (Османова, Співак, 2023).

Незважаючи на чисельні спроби структурувати емпіричні методи та виділити їхні функції та значення (Супрун, 2014), й досі в науковій літературі не повною мірою розкрито роль емпіричних методів, не приділено достатньої уваги їхньому ретельному порівняльно-контекстному аналізу.

Мета статті полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні ролі емпіричних методів у поясненні психологічних явищ та у системному аналізі специфіки їх застосування у загально-психологічних, соціально-політичних та етнопсихологічних дослідженнях.

Виклад основного матеріалу. З урахуванням змісту фундаментальних положень О. Федотової, В. Кудлая (Федотова, Кудлай, 2024), методологія наукового пізнання є багатозначним поняттям, яке інтегрує систему наукових принципів, процедур наукового дослідження і способів організації його результатів. До емпіричного рівня наукового пізнання відносять дослідницькі методи, прийоми, способи пізнавальної діяльності зі збору та отримання достовірних даних про об'єкти вивчення, для перевірки гіпотез, побудові теорій та ін. (Федотова, 2025).

За довідниковою літературою, емпірія (від грец. *εμπειρία* – досвід) визначається, по-перше, як сприйняття зовнішнього світу за допомогою органів почуттів внаслідок якого накопичується людський досвід. По-друге, що є особливо важливим у контексті нашого дослідження, під емпірією розуміють спостереження, яке здійснюється у звичайних природних умовах (Шапар, 2007).

Тож, емпіричний напрям у теорії пізнання пов'язаний із набуттям чуттєвого досвіду, який визнається джерелом і підґрунтям знання як обробленого відповідним чином «живого» спостереження. Проте, як слушно вважає А. Каленський (Каленський, 2015), знання, що отримане внаслідок емпіричного дослідження, не зводиться до буденно-практичного споглядання, оскільки є рівнем спеціалізованого наукового пізнання, яке передбачає, на відміну від спонтанного буденного відчуття, цілеспрямовану систематизовану діяльність на основі спеціальних методів і стрункої системи понять. Тому у процесі пізнання не можна протиставляти чуттєве та логічне, емпіричне та теоретичне, оскільки як емпіричний, так і теоретичний рівні відображають внутрішні структурні розмежування цілісної системи наукового знання і пізнавальної діяльності (Каленський, 2015).

Якщо розглядати психологічну основу емпіричних методів у пізнанні, то нею, на наш погляд, може слугувати перцепція, тоді як основною теоретичних методів пізнання є мислення. Хоча цей розподіл є досить умовним, бо не можна виключати мислення з емпіричного спостереження. Хоча розум не можна ототожнювати з абстрактним мисленням, саме інтелект, розуміння як складові пізнавальної активності людини слугують для компонування емпіричних елементів у теоретичне знання. Характерною формою вираження емпіричного знання (як і формою мислення) виступає сукупність суджень, на базі узагальнення яких дослідники формують закономірності, закони, теорії, що відбивають стійкі зв'язки між явищами реального світу, а також принципи діяльності з його пізнання та перетворення (Федотова, 2024).

На думку В. Шапара, емпіричний метод (*empirical test*) полягає в систематизованому спостереженні за подіями або змінними з метою одержання достовірної інформації (Шапар, 2007). Тому основними характеристиками емпіричного дослідження є:

- 1) науковий характер;
- 2) цілеспрямованість;
- 3) достовірність;

- 4) повторюваність;
- 5) систематичність;
- 6) контрольованість (Федотова, 2025).

Емпіричний метод пізнання оперує такими елементами:

– факти, які стосуються даної предметної області, одержувані за допомогою спостережень і експериментів;

– емпіричні гіпотези, концепції та співвідношення, що впливають з фактів, відомих науці (до відомих наукових результатів відносяться ті, які опубліковані, при цьому юридичну силу має лише офіційна, зареєстрована публікація, а признание неофіційної публікації, вважається справою етики);

– емпіричні наукові дані, що представляють собою сукупність наукових висновків і рекомендацій, що впливають з емпіричних гіпотез, концепцій і співвідношень (Каленський, 2015).

З точки зору гносеології як науки про пізнання емпіричні методи можна об'єднати у дві підгрупи, а саме:

– методи виокремлення і дослідження емпіричного об'єкта (збір фактажу, первинний опис виявлених фактів);

– методи обробки та систематизації отриманого емпіричного знання, а також на відповідні їм форми цього знання (їх узагальнення, впорядкування і систематизація) (Федотова, 2024).

Зміст зазначених методів конкретизує Д. Чернілевський, який до методів емпіричного рівня відносить:

а) спостереження (безпосереднє, чуттєве дослідження об'єкта);

б) порівняння (встановлення ступеню подібності та відмінності);

в) обрахунок (кількісна обробка результатів);

г) анкетне опитування, співбесіда, інтерв'ю як способи з'ясування суб'єктивної думки респондентів;

є) діагностичне тестування;

є) метод проб і помилок (Чернілевський та ін., 2010).

До згаданих методів ми б віднесли ще мод експертної оцінки.

У науковій праці М. Кулібаби (Кулібаба, 2020) зазначено, що емпіричні методи поряд з організаційними, методами обробки результатів і інтерпретаційними методами утворюють струнку систему методів соціально-психологічного пізнання. З урахуванням специфіки предмету соціально-поведінкових наук у класі емпіричних методів науковець виокремлює такі підкласи:

а) спостереження, в тому числі самоспостереження, з метою дослідження та цілеспрямованого планомірного опису психічних властивостей, які проявляються в діяльності та поведінці досліджуваних з наступною обов'язковою систематизацією одержаних даних і формулюванням можливих висновків;

б) експериментальні методи, основною ознакою яких є цілеспрямована організація дослідником умов, у яких можуть проявитися ті чи інші психічні феномени та може бути контрольований їх перебіг. Це дає змогу варіювати фактори зовнішнього середовища (незалежні змінні), впливаючи на внутрішнє середовище індивіда, та в такий спосіб викликаючи певний відгук (залежна змінна або функція). Завдяки тому, що під час експерименту виникають умови для відокремлення явищ, які вивчають, від тих, що їх супроводжують, вдається виявити приховані процеси, механізми, явища, властивості, встановити каузальні зв'язки між ними.

в) психодіагностичні методи (бесіда, інтерв'ю, анкетування, тестування, соціоматриця, соціограма, референтометрія, метод аналізу процесу та продуктів діяльності), які є особливо актуальними для вивчення суспільної думки, морально-психологічного клімату тощо;

г) біографічний метод, що є особливо актуальним у політичній психології, соціальній психології, політології.

О. Федотова зазначає, кожен зі згаданих методів має свою специфіку щодо свого застосування. Емпіричні методи можуть бути класифіковані за різними критеріями, що дозволяє дослідникам обирати найефективніші підходи в залежності від поставленої мети. По-перше, за характером залученості науковця в досліджуваний процес та відповідно рівнем його впливу на об'єкт дослідження емпіричні методи диференціюються на пасивні та активні. Яскравим прикладом пасивного методу є спостереження як один із найпростіших і найдавніших методів збору емпіричних даних у звичному для респондента середовищі (Федотова, 2024).

Нами враховано думку дослідниці (Федотова, 2024), що, незважаючи на простоту, спостереження також передбачає дотримання цілої низки вимог щодо організації та проведення, а саме:

- прогнозованість (використовується на базі чітко сформульованих завдань, які відповідають меті дослідження);
- спланованість (реалізується за чітким, попередньо продуманим планом, розробленим згідно із завданнями проваджуваного спостереження);
- цілеспрямованість (досліджуються лише наперед визначені параметри об'єкта);
- вибіркового характеру (науковець повинен визначити репрезентативні об'єкти, параметри яких узгоджуються з напрямком роботи та забезпечують релевантні результати);
- системність і систематичність (відбувається як безперервний процес чи з урахуванням системних вимог).

Спостереження може бути як безпосереднім – прямим, так і опосередкованим – непрямим. Якщо пряме спостереження передбачає безпосереднє фіксування поведінки об'єкта, тоді як непряме здійснюється з використанням технічних засобів для реєстрації процесів, які є недоступними для безпосереднього сприйняття.

За позицією дослідника у вибірці розрізняють включене спостереження, яке забезпечує інтеграцію дослідника в групу, та невключене, що передбачає відстороненість, дотримання певної дистанції з досліджуваними. Вважається, що саме невключене спостереження забезпечує об'єктивність спостереження.

На протигагу спостереженню, експеримент є активним методом, який передбачає втручання дослідника в процеси, що відбуваються з об'єктом. Мета експерименту – виявити причинно-наслідкові зв'язки між явищами.

За масштабом проведення розрізняють лабораторні та польові експерименти. Так, природний (польовий) експеримент здійснюється у природних умовах перебігу досліджуваного процесу, що сприяє здобуванню більш реалістичних відомостей про об'єкти. Дослідники можуть спостерігати за поведінкою людей або тварин у їхньому звичному середовищі, внаслідок чого формується більш глибоке розуміння явищ. Лабораторні дослідження проводяться в контрольованих умовах, де вчений може точно регулювати параметри, а також умови експерименту. Це дозволяє отримувати точні дані, але може обмежувати їхню реальність (Федотова, 2024).

В експерименті, як правило, виокремлюють констатувальний (передбачає з'ясування закономірностей існування психічного факту, особливостей психічного процесу, особистісних рис) і формувальний (зорієнтований на формування психічних явищ, властивостей, створення умов для їх прояву і розвитку) етапи (Кулібаба, 2020).

Емпіричні методи дослідження широко впроваджуються в різних галузях науки задля досягнення специфічних цілей. Так, соціальні науки (психологія, соціологія та економіка) активно використовують емпіричні методи для вивчення людської поведінки та соціальних процесів. Наприклад, соціологи досліджують соціальні групи характер їхньої внутрішньої та зовнішньої взаємодії, використовуючи як кількісні, так і якісні методи для збору даних (Федотова, 2024).

Психологи проводять експерименти та опитування, щоб з'ясувати, як реципієнти реагують на різні стресові ситуації, або які саме фактори чинять вплив на їхнє рішення. Виходячи зі проблематики, найбільш уживаними серед методів емпіричного рівня загально-психологічних і соціально-психологічних досліджень є такі:

- спостереження (характеризується цілеспрямованим вивченням поведінки і особливостей діяльності особистості у природних умовах, а також вимагає від дослідника безпосереднього сприйняття результатів);
- експеримент (найважливіша складова наукових досліджень, передбачає апробацію знання досліджуваних явищ у контрольованих або штучно створених умовах, дає змогу досліднику активно і цілеспрямовано чинити вплив, створюючи штучні чи звичайні умови, залежно від плану дослідження та необхідності виявлення певних властивостей);
- опитування (передбачає, що учасник дослідження дає відповіді на серію запитань, які йому пропонує дослідник);
- бесіда (метод, за допомогою якого можна отримання інформацію від респондента в процесі вербальної комунікації, дотримуючись спеціальної програми);
- тести (дають змогу встановити рівні вираженості, характерні ознаки психологічних особливостей досліджуваних за допомогою стандартизованих завдань);

- анкетування (метод, який дозволяє отримати важливу для дослідника інформацію про досліджуваного на основі його письмового самозвіту);
- аналіз документів (методом збирання фактів про учасника дослідження, що матеріалізовані у тій чи іншій формі);
- вивчення продуктів діяльності (система дослідження, яка спрямована на збір, систематизацію, узагальнення та пояснення результатів певної діяльності людини, зокрема навчальної, трудової, ігрової та ін.);
- експертна оцінка (передбачає аналіз будь-якої ситуації, оцінку нововведень, того чи іншого способу поведінки в конкретній ситуації, на основі чого має бути підготовлено експертний висновок) (Вавринів, 2023).

Опитування є одним із провідних емпіричних методів у соціальних науках, оскільки дозволяє безпосередньо отримувати інформацію про думки, поведінку та ціннісні орієнтації респондентів. Метод передбачає збір даних від вибірки населення, що забезпечує можливість узагальнення результатів на ширші групи. Опитування надає інформацію про факти, знання, думки, відносини та поведінкові звіти респондентів. Основні форми методу – анкетування та інтерв'ювання; воно може бути масовим або спеціалізованим (Супрун, 2014). Анкетування вважається найбільш об'єктивним, оскільки мінімізує вплив дослідника на відповіді, підвищуючи надійність і якість даних. Метод ефективний для вивчення соціальних явищ, морально-етичних питань, потреб, інтересів, мотивів, установок і соціальних фактів, таких як організація праці, освіта, матеріальне стимулювання та оцінка дій влади (Савченко, Даниленко, 2006). Саме тому опитування стає популярним під час передвиборчих перегонів на президентський пост або перед парламентськими виборами. Отримані під час опитувань дані з визначають настрої електорату, дають змогу спеціалістам та фахівцям оцінити потенціал кандидатів та зміни у настроях самих виборців.

Серед ключових параметрів сучасних наукових досліджень є їхня кросдисциплінарність і міждисциплінарність, які полягають в об'єднанні знань з різних сферах, що забезпечує отримання комплексних міжгалузевих результатів. Так, у політичній психології використовуються такі методи, як запозичені із загальної психології та соціології (кросдисциплінарність), так і спеціальні політико-психологічні методи, а саме:

- спостереження – це спеціальне, систематична і цілеспрямована фіксація політичної поведінки, дій і процесів з метою з'ясування їхнього сенсу, змісту, мети та спрямованості;
- соціологічні опитування – метод, який часто використовують для збирання первинної вербальної інформації про явища індивідуальної і суспільної свідомості, об'єктивні факти і процеси;
- тестування – метод психологічної діагностики за допомогою заздалегідь заготовлених стандартизованих запитань та завдань (тестів);
- моделювання політичних ситуацій – дослідження політико-психологічних процесів і станів за допомогою їх реальних (фізичних) або ідеальних (насамперед математичних) моделей;
- психосемантичний аналіз – ґрунтується на психосемантиці – галузі психології, що вивчає генезис, будову і функціонування індивідуальної системи значень в індивідуальній свідомості (образи, символи, символічні дії);
- психобіографічний метод – дослідження мотивів конкретних вчинків суб'єктів політичної діяльності (Супрун, 2014).

Для дослідження чинників і показників розвитку етнічної ідентичності (Османова, Співак, 2023) етнопсихологія запозичує теоретичні знання та емпіричні методи загальної психології, соціальної психології, історії психології, психодіагностики, експериментальної психології. Так, для вивчення емоційно-оцінного компоненту соціального (етнічного) стереотипу використовується тестування («Діагностичний тест ставлень» Г. Солдатової-Кцюєвої), опитування («Опитувальник автоетнічного ставлення», «Індекс толерантності» О. Лозової та ін., «Опитувальник культурних ціннісних орієнтацій» Ш. Шварца, етнопсихологічний опитувальник), вивчення ставлення до представників певної національності, визначення рівня соціальної дистанції, вимірювання можливої та реальної соціальної прийнятності, вимірювання можливої та реальної соціальної експансивності, визначення коефіцієнту мінливості, визначення коефіцієнту толерантності – бланк-інтерв'ю (шкала Е. Богардуса в модифікації Л. Почебут).

Прикладом міждисциплінарності може слугувати багаторівневий психолого-політичний аналіз, як багаторівнева, системна наукова дисципліна, яка синтезує теоретичні та прикладні знання в галузі соціології, політології та політичний психології в єдину науково-дослідницьку політичну або управлінську програму, яка націлена на вирішення пізнавальних та практичних завдань. Так, у рамках певного прикладного проєкту (наприклад, політичної технології) на перший план висуваються способи оцінки і рішення громадської проблеми для конкретного замовника – як правило, одного з політичних діячів. Інструментально-емпіричний етап технології передбачає належить збір і опис, аналіз, систематизацію та обробку первинних даних, які зібрані внаслідок використання емпіричних методів (Супрун, 2014).

Міждисциплінарний характер політико-психологічних досліджень проілюструємо на прикладі запозичення політичною психологією загально– психологічних методів збору й аналізу інформації. Для прикладу наведемо дослідження видатного американського психолога та дослідника брехні Пола Екмана (Екман, 2013), який, використовуючи метод спостереження, десятиріччями вивчав поведінку студентів, пацієнтів психіатричних лікарень, добровольців для того, щоб підтвердити власну гіпотезу, що існує прямий зв'язок з людською брехнею і емоціями, які проявляються під час брехні. Через деякий час йому вдалось диференціювати вираження емоцій під час брехні, виокремивши певні вирази обличчя, макро– та мікровирази, тонкі вирази, стримування, обмовки тощо. Пізніше накопичені знання використовувалися в політичній психології, етнічній психології для аналізу поведінки світових політичних лідерів, діячів, дипломатів під час деяких міжнародних зустрічей, відкриваючи при цьому закриту завісу замовчувань та справжніх спонукань політичних акторів, оскільки більшості людей властиво під час приховування правди демонструвати деякі на перший погляд непомітні вирази обличчя та приховані жести.

Можна навести приклад застосування експериментальних методів у сфері державного управління. Так, у часи просвітницького абсолютизму (XVIII ст.) спостерігалися спроби випробувань у законодавстві (Екман, 2013).

З метою виявлення ставлення людей до актуальних політичних подій або ефективності щойно проведених політичних заходів, може використовуватися такий методичний інструментарій, як анкета, бланк-інтерв'ю, експрес-опитування. Серед методів текстового аналізу найбільш вживаними є дискурс-аналіз і контент-аналіз, а також наративний, біографічний, конверсаційний, лінгвістичний, секвенційний аналіз, текстуальне, відкрите, виборче, тематичне кодування (Супрун, 2014). Аналіз документів дозволяє дослідити імідж політика, рівень його професіоналізму, стимули та наміри.

Зауважимо, що останнім часом на процедуру емпіричних досліджень впливає розвиток новітніх технологій. Зокрема, у зв'язку з розвитком технологічного прогресу та поширенням доступу до мережі Інтернет, анонімні опитування та анкетування набувають все більшої популярності на різноманітних сайтах та профільних блогах. На багатьох інформаційних сайтах ЗМІ використовують опитування для виявлення миттєвої реакції відвідувачів їхнього сайту на ті або інші політичні, соціальні або економічні події та явища. У свою чергу залучення широкої аудиторії до збору даних, наприклад, через мобільні додатки, сприяє суттєвому масштабуванню досліджень й підвищенню їхньої якості. Застосування візуалізації даних дозволяє представити великі обсяги даних у зрозумілому вигляді, що полегшує їх інтерпретацію. Це також покращує обізнаність суспільства у проблемних аспектах соціально-політичної і етнопсихологічної науки (Вавринів, 2023).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Емпіричні методи, зокрема спостереження та опитування, ефективно застосовуються у психологічних, соціально-політичних та етнопсихологічних дослідженнях. Спостереження дозволяє фіксувати поведінкові прояви безпосередньо або за допомогою технічних засобів, а опитування – збирати дані про знання, установки та цінності респондентів. Поєднання методів підвищує об'єктивність і комплексність дослідження. Подальші дослідження доцільно спрямувати на інтеграцію спостереження, опитування та експериментальних методів, застосування цифрових технологій для збору даних, а також аналіз емпіричних методів у мультикультурному та кризовому контексті для підвищення валідності та репрезентативності результатів.

Література

- Вавринів О.** Організація та проведення психологічних і соціально-психологічних досліджень: практ. посіб. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 116 с.
- Екман П.** Теорія брехні / [Пер. з англ. KM Publishing]. Київ : Вид. «Країна мрій», 2013. 320 с.
- Етнопсихологія: психодіагностичний практикум. Хрестоматія: навч. посіб. / уклад. Османова А., Співак Л.** Київ : Університет «Україна», 2023. 128 с.
- Скінцев В.** Метод спостереження в контексті постнекласичної психології. *Гуманітарний вектор*. 2011. № 2 (26). С. 175–180.
- Завгородня М.** Методологія електоральних досліджень Пола Лазарсфелда. *Матеріали XX міжнародної молодіжної наукової конференції студентів, аспірантів с молодих вчених «Ломоносов 2013». Секція «Політичні науки»*. URL: http://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2013/structure_20_2216.htm.
- Іванов В.** Загальні принципи аналізу документів. *Стиль і текст*. 2005. № 6. С. 26–31.
- Іванов В.** Принципи й умови контент-аналізу та вимоги до нього. *Українське журналістикознавство*. 2004. № 5. С. 36–39.
- Ірхін Ю.** Політичний аналіз: сутність, методологія, структура, цінності і етика. *Ars administrandi*. 2012. № 1. С. 5–20.
- Каленський А.** Емпіричні методи дослідження системи розвитку професійно-педагогічної етики. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2015. № 11. С. 20–25.
- Кібак І.** Особливості психологічних методів, що використовуються в законотворчості. *Педагогіка в правоохоронних органах*. 2010. № 1 (40). С. 7–11.
- Кулібаба М.** Методи дослідження, що застосовуються в педагогічній психології. *Актуальні проблеми освіти і науки: досвід та сучасні технології: матеріали заочної Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2020. С. 186–188. URL: <https://japon.donnu.edu.ua/article/view/8807>
- Нечитайло І., Бірюкова М.** Математико-статистичний аналіз у соціології: основні методи та алгоритми: підручник для студентів закладів вищої освіти. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2023. 280 с.
- Савченко Б., Даниленко А.** Використання анкетування як методу соціологічного дослідження для аналізу потреб з підвищення кваліфікації управлінських кадрів. *Державне будівництво*. 2006. № 1. С. 1–8.
- Супрун А.** Роль емпіричних методів у політичному аналізі. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія Політологія*. 2014. Т. 236, Вип. 224. С. 21–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2014_236_224_6
- Федотова О.** Роль емпіричних досліджень у науковому пізнанні навколишнього світу. *Life on the Cutting Edge: Science. Libraries. Society. Riga: Baltija Publishing*, 2025. С. 140–154. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-535-8-7>
- Федотова О., Кудлай В.** Методологія та організація наукових досліджень: конспект лекцій для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ОПП «Керування документальними процесами та розвиток цифрової громади», спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Київ : МДУ, 2024. 51 с.
- Чернілевський Д., Антонова О., Барановська Л., Вознюк О.** та ін., Методологія наукової діяльності: навчальний посібник: Вид. 2-ге, допов. / За ред. професора Д. В. Чернілевського. Вінниця : Вид-во АМСКП, 2010. 484 с.
- Шапар В.** Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.
- Kleinman P.** Psych 101: Psychology Facts, Basics, Statistics, Tests, and More! / Paul Kleiman. Avon, Massachusetts: Adams Media, a division of F + W Media, Inc., 2012. 288 p. URL: http://lib.ysu.am/disciplines_bk/8af75f7d046fe6561a014e0f5a13e64.pdf

References

- Vavryniv, O.** (2023). Organizacija ta provedennja psyhologichnyh i social'no-psyhologichnyh doslidzhen' [Organization and conduct of psychological and socio-psychological research]: prakt. posib. L'viv: L'vivs'kyj derzhavnyj universytet vnutrishnih sprav. 116 p. [in Ukrainian].
- Ekman, P.** (2013) Teorija brehni [Lie theory] / [Per. z angl. KM Publishing]. K. Vyd. «Krai'na mrij». 320 p. [in Ukrainian].
- Osmanova, A. & Spivak, L.** (2023) Etnopsykhohohiia: psykhodiahnostychnyi praktykum. Khrestomatiiia: navch. posib. [Ethnopsychology: psychodiagnostic workshop. Reader: textbook]. Kyiv: Universytet «Ukraina». 128 p. [in Ukrainian].
- Yekintsev, V.** (2011) Metod spostererezhennia v konteksti postneklasychnoi psykhohohii [Observation method in the context of post-nonclassical psychology]. *Humanitarnyi vektor*, №2(26), 175–180. [in Ukrainian].
- Zavhorodnia, M.** (2013) Metodohiia elektoralnykh doslidzhen Pola Lazarsfelda [Paul Lazarsfeld's methodology of electoral research]. *Proceedings of the XX International Youth Scientific Conference «Lomonosov 2013»*.

- Section "Political Science». URL: http://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2013/structure_20_2216.htm. [in Ukrainian].
- Ivanov, V.** (2005) Zahalni pryntsyipy analizu dokumentiv [General principles of document analysis]. *Styl i tekst*, 6, 26–31. [in Ukrainian].
- Ivanov, V.** (2004) Pryntsyipy y umovy kontent-analizu ta vymohy do noho [Principles and conditions of content analysis and requirements for it]. *Ukrainske zhurnalistykoznavstvo*, 5, 36–39. [in Ukrainian].
- Irkhin, Yu.** (2012) Politychnyi analiz: sutnist, metodolohiia, struktura, tsinnosti i etyka [Political analysis: essence, methodology, structure, values and ethics]. *Ars administrandi*, 1, 5–20. [in Ukrainian].
- Kalenskyi, A.** (2015) Empirychni metody doslidzhennia systemy rozvytku profesiino-pedahohichnoi etyki [Empirical research methods of professional-pedagogical ethics development]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia*, 11, 20–25. [in Ukrainian].
- Kibak, I.** (2010) Osoblyvosti psykholohichnykh metodiv, shcho vykorystovuiutsia v zakonotvorchosti [Features of psychological methods used in lawmaking]. *Pedahohika v pravookhoronnykh orhanakh*, 1(40), 7–11. [in Ukrainian].
- Kulibaba, M.** (2020). Metody doslidzhennia, shcho zastosovuiutsia v pedahohichnii psykholohii [Research methods used in educational psychology]. *Aktualni problemy osvity i nauky: dosvid ta suchasni tekhnolohii. Materialy zaochnoi Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*, 186–188. Donetsk National University named after Vasyl Stus. URL: <https://japon.donnu.edu.ua/article/view/8807> [in Ukrainian].
- Nechitailo, I. & Biriukova, M.** (2023) Matematyko-statystychnyi analiz u sotsiolohii: osnovni metody ta alhorytmy: pidruchnyk dlia studentiv zakladiv vyshchoi osvity [Mathematical and statistical analysis in sociology: basic methods and algorithms: textbook for students of higher education institutions]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Kondor». 280 p. [in Ukrainian].
- Savchenko, B. & Danylenko, A.** (2006) Vykorystannia anketuvannia yak metodu sotsiolohichnoho doslidzhennia dlia analizu potreb z pidvyshchennia kvalifikatsii upravlinskykh kadrov [Using questionnaires as a sociological research method for analyzing training needs of management personnel]. *Derzhavne budivnytstvo*, 1, 1–8. [in Ukrainian].
- Suprun, A.** (2014). Rol' empirychnykh metodiv u politychnomu analizi [The role of empirical methods in political analysis]. *Naukovi pratsi [Chornomorskyi State University named after Petro Mohyla of the Kyiv-Mohyla Academy Complex]. Political Science Series*, 236(224), 21–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2014_236_224_6. [in Ukrainian].
- Fedotova, O.** (2025). Rol' empirychnykh doslidzen' u naukovomu piznanni navkolyshn'oho svitu [The role of empirical research in scientific knowledge of the world]. *Life on the Cutting Edge: Science. Libraries. Society*, 140–154. Riga: Baltija Publishing. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-535-8-7>. [in Ukrainian].
- Fedotova, O. & Kudlai, V.** (2024) Metodolohiia ta orhanizatsiia naukovykh doslidzen: konspekt lektsii dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity druhoho (mahisterskoho) rivnia OPP «Keruvannia dokumentatsiiny my protsesamy ta rozvytok tsyfrovoy hromady» spetsialnosti 029 «Informatsiina, bibliotechna ta arkhivna sprava» [Methodology and organization of scientific research: lecture notes for master's degree students in program «Documentation process management and digital community development» specialty 029 «Information, library and archival studies»]. Kyiv: MDU. 51 p. [in Ukrainian].
- Chernilevskyi, D., Antonova, O., Baranovska, L., Vozniuk, O. et al.** (2010) Metodolohiia naukovo diialnosti: navchalnyi posibnyk. Vyd. 2-he, dopov. / Za red. prof. D.V. Chernilevskoho [Methodology of scientific activity: textbook. 2nd ed., rev.]. Vinnytsia: Vyd-vo AMSKP. 484 p. [in Ukrainian].
- Shapar, V.** (2007) Suchasnyi tлумachnyi psykholohichnyi slovnyk [Modern explanatory psychological dictionary]. Kharkiv: Prapor. 640 p. [in Ukrainian].
- Kleinman, P.** (2012). *Psych 101: Psychology facts, basics, statistics, tests, and more!* Adams Media. 288 p. URL: http://lib.yzu.am/disciplines_bk/8af75f7dd046fe6561a014e0f5a13e64.pdf [in English].

Дата надходження статті: 29.09.2025

Дата прийняття статті: 23.10.2025

Опубліковано: 28.11.2025